

Kapağan, Enver (2019). Geçmişten Bugüne Safranbolu'da Batıl İnançlar (Hamile Kadınlar, Gelinler ve Çocuklar Örneğinde), *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı:2019/14, s. 1-11.

GEÇMİŞTEN BUGÜNE SAFRANBOLU'DA BATIL İNANÇLAR (Hamile Kadınlar, Gelinler ve Çocuklar Örneğinde)

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Enver KAPAĞAN*

Geliş Tarihi: 24.08.2019

Kabul Tarihi: 28.11.2019

Özet

İnsanoğlu için hayatın her devresinde kendi üzerinde tesirli olacağına inandığı çeşitli düşünce ve inançlar var olmuştur. Bugün hâlâ başvurulan birçok inancın temelinde geçmiş inanışların izleri vardır. Bu geçmiş inançların temelinde ise insanoğlunun kendini çağın gereklerine uygun olarak korumak istemesi ve anlamlandıramadığı birçok doğa olayına kutsal anlamlar yüklemesi sonucu oluşmuş davranış ve benimsemeler mevcuttur. Dünyada özellikle çok geniş bir coğrafya ve derin bir tarihin sahibi olan Türkler, geçmiş inanç ve yaşantılarının hepsini dinî ve coğrafi değişimlerle terk etmeyip bir kısmını veya tamamını yaşıtmışlardır. Bunların en güzel örneklerinin yaşandığı bölgelerden biri de çok eski bir yerleşim merkezi olan Karabük ilinin Safranbolu ilçesidir. Bakıldığında "Çocuğun sarılık olmaması için doğumdan sonra koluna bir parça sarı yün ip bağlanması; konuşma çağı geldiği halde konuşamayan çocuklar için dil çözme âdeti uygulanması; evlerden elma, erik, şeker gibi yiyecekler toplanması; toplanan bu yiyeceklerin çocuklara yedirilmesi; yürüyemeyen, sürekli düşen çocuklar için köstek kesme işlemi uygulanması" gibi birçok inanış, geçmiş Türk kültürünün izlerini taşır.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, İnanışlar, Halk İnançları, Türk Halk İnançları, Gelenek ve Görenekler.

SUPERSTITIOUS BELIEFS FROM THE PAST TO TODAY IN SAFRANBOLU (The Example of Pregnant Women, Brides and Children)

Abstract

For humankind, there has always been various thoughts and beliefs which they believed to be influential on their own life at every stage of their life. There are traces of past beliefs at the base of many beliefs that are still being applied today. These past beliefs consist of the behaviours which are result of the wish of humankind to protect themselves according to the age they live in and giving holy meanings to uncertain things. In particular, the Turks, who have a vast geography and a deep history in the world, did not abandon all of their past beliefs and experiences with religious and geographical changes, and partially or completely keep alive some of them. One of the most beautiful examples of these is the District of Safranbolu, Karabük province, which is a very old settlement. Superstitions such as "tying children's arms with a piece of yellow wool to prevent them getting jaundice, conducting starting child to speak to children who cannot speak when they are supposed to, handing out apples, plums and sweets to children and making them eat those, applying Tying rope to child's foot to children who are not able to walk" have traces of the ancient Turkish culture.

Keywords: Safranbolu, Beliefs, Nation Beliefs, Turkish Folk Beliefs, Customs and Traditions.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: enverkapan@hotmail.com
Orcid: 0000-000-34647-1863

Giriş

Her toplumu etkileyen önemli olaylar ve bu olayların konu olduğu anlatı ve inanışlar vardır. Bu yaşantılar toplum hayatını önemli derecede etkiledikleri için kolay kolay unutulmazlar. Bu tür olaylar, toplumsal hafızada yaşamının ötesinde doğdukları zamanı ve geleceği etkileyecek sonuçlar da ortaya çıkarır (Kundakçı, 2019: 117). Bundan dolayı bu hadiseler bazen sözlü veya yazılı bir esere konu olurken bazen de çeşitli inanışların doğmasına sebep olurlar. Bu inanışlar da batıl inanç, hurafe, büyü, fal gibi unsurlarda karşımıza çıkarken bazen de mitolojik birer öge olarak hafızalardaki yerlerini alırlar.

Batıl inanç ve benzeri inanışlar farklı isim ve tanımlar ile adlandırılırsalar da bunlar her toplumda görülen unsurlardır. Bahse konu kavramlardan: Batıl: *“İnançlar açısından gerçek olmayan, çürük, temelsiz, asılsız, boş, beyhude, geçersiz”* (TDK, 2011: 282). Batıl inanç: *“Doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere aşırı derecede bağlı boş inanç, batıl itikat”* (TDK, 2011:283). Hurafe: *“Dine sonradan girmiş yanlış inanç”* (TDK, 2011: 1115). Bid’at: *“Hz. Muhammed zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler, sonradan türeyen şey”* (TDK,2011: 333). Büyü: *“Tabiat kurallarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad”* (TDK, 2011: 426). Fal: Gelecekte bir nevi haber verme iddiasıdır (Yılmaz, 2014: 32-35; TDK, 2011: 848). Mitler; eskiden kendi güçlerini aşan yerde insanların dünyayı anlamlandırma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkan hayal ürünü düşünceler (Çobanoğlu, 2006: 8-16) şeklinde tanımlanmaktadır.

Batıl inanç deyince halkın hafızasında hurafe, bidat, fal, büyü, mit gibi kavramların hepsi canlanır. Bu durumun temel sebebi, halk arasında bu kelimelerin hepsinin genel olarak İslam dışı unsurları barındırması ve birbirine yakın bir içerik taşımasıdır. Temelde bakıldığında da bu tanımların her birisi farklı bir muhtevaya sahip olsa da öz itibarı ile hepsinin ortak noktaları bilimsellikten uzak, tamamen kişisel yoruma dayalı düşüncelerin ürünü olmalarıdır.

Mitler zamana bağlı unsurlar olduğu için mitleri batıl inanç, büyü, fal, hurafe ve benzeri öğelerden ayırmak gerekir. Çünkü her ne kadar bunlar hafızalarda birbirine yakın kavramlar gibi dursalar da diğerlerinden farklı olarak mitler çağın gereklerine uygun olarak insan hayatını kolaylaştırmak adına, insan aklını ve bilimi aşan konularda korku ve endişelerin önüne geçebilmek için başvurulan yorumlamaları içerir. Bu yüzden mitleri, ortaya çıktıkları dönemlerin değer yargılarını ve hayat şartlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Çünkü binlerce yıl sonra bugün bilim veya inanç biçimi olarak sunulan birçok düşüncenin mit olarak adlandırılmayacağına garanti yoktur.

Her toplumun kendine has inanç ritüelleri vardır. Bunlardan bazıları dünyanın birçok toplumunda benzer anlamlar taşıırken bazıları ise toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Bazen aynı toplumun içinde de yöreden yöreye değişiklik gösteren inanç ve ritüellerle karşılaşmak mümkündür. Örneğin evrenin her yerini aydınlatan ve ısıtan güneş, ay, yıldızlar ile ateş, dünyanın birçok yerinde farklı kavimler tarafından kutsal kabul edilmiştir. Bunlar olağanüstü bir güce sahip oldukları inancıyla saygı duyulması gereken birer varlık olarak görülmüşlerdir. Bazen de aynı öğelere, kutsal kabul edilmelerine rağmen toplumdan topluma ihtiyaç ve değer yargılarına göre farklı manalar yüklenebilmişlerdir. Bu çerçevede kiminde ateş, gücü temsil ederken aynı zamanda güneş arındırıcı ve hükmedici yönü ile de karşımıza çıkmaktadır. Güneş ışık, ısı ve tükenmezliği ile de tanrıyı temsil eder. Bununla beraber Yunan veya Mısır mitolojisindeki güneş tanrısı ve doğanın diğer unsurları ile ilgili farkı isimdeki tanrılar ile bu tanrılardan her birinin farklı görev ve tesir sahalarının bulunduğu kabulü buna örnek verilebilir (Roux, 2015: 39-45). Ayrıca Türklerde kullanılan “Güneş-Ana” ve “Ay-Baba” deyimleri ile Yakut Türklerinde güneş ile ayın kardeş gibi ayrılmaz parçalar olarak düşünülmesine karşılık

bazı efsanelerde ay ile güneşin bazen kavga ettiğine işaret edilmesi, büyük kahramanlar ve iyi ruhların onların himayesinde olmasına karşın kötü ruhların sürekli olarak onlarla savaş halinde olması aynı toplumda farklı yaklaşımlar olduğunu da ortaya koyar (Uslu, 2016: 65). Bu durum aynı zamanda güneş ile ayın ilkel dönemdeki yaşamın merkezinde yer almalarını da beraberinde getirmiştir. Bununla beraber deniz kenarında yaşayan toplumlar ile hiç denizle karşılaşmayan toplumların veya farklı iklim ve coğrafyalarda yaşayan toplumların inançlarının da farklı olması gayet normaldir. Ortaya çıktıkları zaman, toplum ve coğrafyalardan bağımsız olarak düşünülüp günümüz mantığı ile bakıldığında bütün bunlar, batıl inançlardan öteye geçmeyen düşünce ve değerlendirmeler olarak görülür. Buna rağmen her toplumlar bu tür inanışların batıl veya gerçek dışı olduğunu kabul etse de yaşatmaya devam ederler.

Batıl inançları da kendi içinde farklı gruplara ayırmak mümkündür. Gustav Jahoda davranış ve kaynakları açısından batıl inançları dört grupta toplar:

“(a). Herhangi bir kozmolojik anlayışın veya tutarlı bir dünya görüşünün uzantısı olan bâtil inançlar. Cin veya şeytan inancının yansımaları bu grupta değerlendirilebilir. (b). Sosyal olarak paylaşılan bâtil inançlar. Örneğin, kara kedi görme ile şanssızlığı ilişkilendirmek veya sayı sistemlerine dayalı kehanetler. (c). Bireylerin yaşadığı doğaüstü tecrübeler; olağanüstü algılamayı gerektiren beden dışı deneyimler. (d). Kişisel bâtil inançlar. Bireyin şanslı bir sayısının ya da şapkasının olması gibi gruplandırılabilir.” (Köse ve Ayten, 2009: 47).

1. Batıl İnançların Toplumlar Üzerindeki Tesiri

Her toplum için gelecekte var olabilmek adına geçmiş yaşantılarını bilmek ve sonraki nesillere birikimlerini aktarmak hayati bir önem taşır. Bu durum geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi gören güçlü bir hafıza anlamına da gelir. Çünkü toplum hayatı için hafıza, bireyi toplumun diğer bireyleri ile temasa geçirip onlarla bütünleştiren en önemli araçtır (Kundakçı, 2019: 189). İnsan, yaşamı boyunca hayatını çeşitli etkenler etrafında şekillendirir. Hayatına yön verirken insanı en çok etkileyen unsurlardan biri de inançlar ve buna bağlı batıl inanışlardır. Bu nedenle batıl inançların bir kısmı nesiller boyu değişmeden varlığını devam ettirir. Bazısı ise biraz değişse de yeni isimler altında benzer veya değişik ritüellerle yaşamaya devam eder. Her ne kadar eğitim düzeyi arttıkça batıl inançlara eğilim azalır gibi yaygın bir kabul olsa da her insan gelenekleri ve inanışları toptan ve hemen reddetmek yerine biraz temkinli ve tereddütlü hareket eder. Bazen toplumun en üst seviyesinde yer alan ve farklı meslek gruplarına mensup insanların bile bu tür yargı ve inanışlardan hareket ederek olaylara ve durumlara farklı bakış açıları ile yaklaştıkları görülür. Hatta birçok ülkede eğitim, ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan var olabilmek için bu tür kavramların içeriklerini dikkate alarak hareket etmek başarının şartlarından kabul edilir.

“Bugün Batılıların %52’si astrolojiyi bir bilim olarak kabul ediyor. 70 milyon Amerikalı güne yıldız fallarını okuyarak başlıyor. İnternette 3 milyondan fazla astroloji sitesi var ve bunları yılda yaklaşık 120 milyon insan ziyaret ediyor. Türkiye’de de benzeri eğilimler hızla yaygınlaşıyor. Yıldız haritasına inananların sayısı giderek artıyor. Bizim ülkemizde bile ‘Kişilik analizi çıkarmadan kimseyle kahve içmeye bile gitmem!’ diyecek kadar bu inanışları ciddiye alanlar var.” (Köse ve Ayten, 2009: 47).

Fal ve diğer başlıklarda da durum farklı değildir. “Fala inanma, falsız da kalma!” sözünde olduğu gibi her ne kadar birçokları fal, büyü ve benzeri yorumları bir eğlence aracı gibi kabul etse de bunlara inanan ve bunların tesirinde kalan ciddi bir insan kitlesinin olduğu da gerçektir.

Batıl inançlar bazen birtakım davranışların veya eşyaların insanlar ya da toplumlar için ‘totem’ adı altında olumlu sonuçlara vesile olduğu gibi bir algıya sebep olur. Kimi zaman

da 'totem' kabul edilen şeyler, sonuçları açısından birtakım olumsuzluklara veya felaket kelimesine eş değer tutulur. Hatta toplumun bu tür inanışlara yönelmesinin veya bunları terk etmemesinin yaşam kalitesinin düşmesine sebep olduğu düşünülür. Bu tür yaklaşımlar karşısında insanlar, olumlu veya olumsuz fikirlerini farklı platform ve tartışma alanlarında doğrudan dile getirebildikleri gibi bazen de roman, şiir, tiyatro ve benzeri edebî eserler üzerinden dolaylı olarak ortaya koyabilmektedirler.

Dünyanın her yerinde, çağın anlayışına uygun olsun ya da olmasın, modern düşünce anlayışının ve ilahî dinlerin kurallarının dışında var olan inanışlar, değişmesi ve değiştirilmesi en zor düşünce ve davranış kalıplarıdır. Özellikle bahse konu inanışlar, nesilden nesile taklit yoluyla ve nakille geldiği için her fert; onları kendisi için bir çeşit varlık sebebi, hayatını devam ettirmenin önemli bir vesilesi ve iki dünya için bir huzur aracı olarak telakki eder.

Türk toplumunda da diğer bütün toplumlarda olduğu gibi inanışları ve onlara ilişkin konuları ilkel veya gereksiz gören bir yaklaşım sergilemek ciddi bir tepki çekmeyi kabul etmek anlamına gelir. Buna rağmen Osmanlı İmparatorluğunda çöküşün somutlaştığı Tanzimat ile beraber geri kalmışlığın sebebinin din ve dine giren hurafeler olduğu konusu işlenmeye başlanır. Bu durum beraberinde ciddi tartışmalar getirirse de zamanla birçok eserde konu olarak batıl inançlar ve hurafelerin yerini bilim ve bilimsel araştırmalar alır. Gerçek dışı unsurların yerine insan ve insana dair unsurlara bakış açısının ve değer yargılarının da bu bilimsel gerçeklere göre şekillenmesinin gerekliliği savunulur. İlerlemenin ancak böyle sağlanabileceği vurgusu yapılır.

"İlk örneklerinin verildiği Tanzimat Edebiyatı döneminde daha çok ironi malzemesi olarak kullanılan hurafe halk inançlarının Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı döneminde yeni ideolojisinin eskiye ait tüm değerler karşısındaki üstünlüğünü göstermek için kullanılması dikkat çekicidir. Bu dönemde kaleme alınan romanlarda hurafe halk inançları, Osmanlı toplumun içine düştüğü cehalet ve sefaletin bir yansıması olarak gösterilmiştir." (Sağlam, 2017: 239-240)

Bununla beraber dönem dönem birçok Türk filminde yer verilen kötü, gerici, yobaz, itici imam ve din adamları algısı da din karşıtı bir izahtan ziyade esas din yerine gündelik yaşam ve inançlara giren hurafe ve batıl inançlar ile yaşanmaz bir hale gelen sosyal yaşama olan vurgudur.

2. Hamile Kadınlar, Gelinler ve Çocuklar İlgili Batıl İnançlar

Her çağda insanoğlu için en önemli ihtiyaç ve düşüncelerden biri çocuk sahibi olma ve neslini devam ettirme fikri olmuştur. Geçmişteki gibi çocuk sahibi olamadığı için boşanan veya ikinciye evlenmeler azalsa da bu düşüncenin tamamen yok olduğu söylenemez. Bu sebeple gelin olma, hamilelik ve çocuk dünyaya getirme dünyanın bütün toplumlarında her zaman önemini koruyan en önemli mevzulardan biri olarak süregelmiştir. Öyle ki, insanların değeri bazen çocuk sahibi olmak ile ölçülmüştür. Türk dünyasının geçmişte üretilmiş eserlerine veya bugün Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk topluluklarının atasözleri ve deyimlerine bakıldığında bu bakış açısının varlığını görmek mümkündür. Örneğin; Dede Korkut hikâyelerinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında, Bayındır Han'ın verdiği ziyafette *"Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oğlu, kızı olmayana kara otağa alın. Onun altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin. Yerse yesin, yemezse kalsın gitsin. Oğlu kızı olmayana Tanrı Teâla gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin..."* (Ergin, 1989: 4) diyerek bu durumu işaret eder.

Kırgız Türklerinin atasözlerinde; *"Tuubagan katından, ulagı bar eçki cakşı."* (Yavrusu olan keçi doğuran kadından daha değerlidir.) *"Bee tuumayınça baytal atı kalbayt, katın tuubayınca kelin atı kalbayt."* (Kısırak doğurmayınca tay adı kalmaz, kadın doğurmayınca

gelin adı kalmaz.) (Dıykanbayeva, 2011: 182). Kazak Türklerinin atasözlerinde, “*Ul tappağan qatınnan laqtağan eşki artıq.*” (Oğul doğurmayan kadından, oğlak doğuran keçi yeğdir.” (Zhumabekov, 2019:200) Anadolu’da da; “*Kısır kadın meyvesiz ağaç gibi odun olmaya mahkûmdur.*”, “*Çocuksuz aile meyvesiz ağaç gibidir.*” (Kalafat, 1999: 83) şeklinde ifadesini bulan düşünceler, Türk toplumlarında geçmişten bugüne değişen zaman ve coğrafyaya rağmen çocuk sahibi olma ve nesli sürdürme konusunda toplumsal yargılarda yumuşama gözükse de bilinçaltında pek değişen bir şeyin olmadığını göstermektedir.

Yukarıda verilen her üç örnekte de aynı düşünce vardır. Türklerde çocuk sahibi olmak önemli olduğu kadar çocuğun sağlıklı büyümesi de önemlidir. Bu yüzden doğum öncesine ve sonrasına ait birçok ritüel ortaya çıkmıştır. Özellikle doğum yapan ya da lohusa kadının ve çocuğunun albastı ile kötü ruhlardan korunması görevi ‘Umay Ene’ye verilmiştir. Anadolu’da Nevruz için yapılan ‘Fadime Ana Pekmezi’ de İslami forma bürünmüş ‘Umay Ene’dir (Kalafat, 1999: 83). Türklerde din değişse bile çocuk koruyuculuğu ile ilgili inanç varlığını devam ettirmiştir. Yine Anadolu’nun çeşitli yerlerinde çocuk sahibi olmak isteyenlerin kutsal yatır ve benzeri kutsal yerlerde dua ve dileklerde bulunarak çocuk sahibi olmak istemeleri eski Türk inançları ile benzerlik gösteren önemli bir husustur. Abdulkadir İnan, çocuğu olmayan Yakut Türklerinin çocuk sahibi olabilmek için mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde ağlayarak dua ettiklerini, bu yolla tanrının kendilerini çocuk sahibi yapacağına inandıklarını ifade eder (İnan, 2017: 167). Türk toplumlarında görülen bu tip benzerliklerin temelinde batıl inanç olarak addedilen birçok inanışın kökeninin Türk mitolojisine dayanıyor olmasındandır.

3. Safranbolu ve Safranbolu’da Batıl İnançlar

Birçok efsaneye konu olan Safranbolu, adını safran çiçeğinden alır. İçinde barındırdığı zengin tarihi yapıların yanında gündelik yaşamda ise geçmiş birçok medeniyetin gelenek ve inanışlarından izler taşır (Ulukavak, 2017: 5-17).

Safranbolu’nun içinde yer aldığı bölge dil ve yaşam özelliklerine bakıldığında birçok medeniyete beşiklik etmiş olmasının yanında binlerce yıldır Türk kültürüne de ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle Safranbolu, Türk folklorunun en sade biçimi ile korunduğu ve yaşandığı yerlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle gelenek ve göreneklerin içinde nesilden nesile aktarılmak sureti ile varlığını devam ettiren kültür unsurları güçlü olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu unsurların başında da geçmiş Türk inanışlarının etkisi ile halkın yaşantısında yer alan batıl inançlar gelir. Bu konu tek başına ciltlerle anlatılacak kadar zengin materyale sahiptir. Burada konuya dikkat çekmek amacı ile belli başlı konu başlıkları çeşitli örnekler ile sunulmuştur. Çünkü Türk kültürünün her türlü özelliği ile yaşandığı en güzel yerlerden biri olan Safranbolu yöresinde hangi alan incelense hem bugünün hem de geçmişin izlerini taşıyan inanç ve düşünceleri sözlü halk ürünlerinde ve hayatında kolaylıkla bulmak mümkündür. Safranbolu için ele alınacak konu başlığındaki inanışlar gibi diğer birçok alanda da araştırmaya değer zengin örnekler bulmak mümkündür. Örneğin; ayva ve mantar çok olduğunda kışın karın çok yağacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 138). Ocakta bulunan tencerede su boşuna kaynarsa düşmanın artacağına inanılır (KK-1).

Benzer şekildeki zengin kültürel değerleri Anadolu’nun her yerinde bulmak mümkündür. Yukarıdaki örneklere benzer şekilde; Ağrı-Patnos-Çavuş köyünde bir kişinin gerekmediği halde bıçakla oynaması halinde borç ve düşmanın artacağına, ipin bir ihtiyaç olmamasına rağmen boyna veya ayaklara dolanması bir felaketin veya başka bir kötülüğün olacağına; saksığın kuşunun dama gelip ötmesi bir cenazenin olacağına (KK-8). Kahramanmaraş’ta gece suyun ağzının açık bırakılması halinde sudan şeytanın içeceğine; Karabük’te pazarda satılan malın üzerinden atlanması durumunda mala uğursuzluğun bulaşacağına inanılması ve bu gibi durumların hoş karşılanmaması aynı kültürel değerlerin sonucudur.

Safranbolu'daki inanışlardan birine göre de eski evlerde bulunan ve kimseye zarar vermeden giden yılanı zarar verilmez. Çünkü her evin bir yılanı olduğuna ve o evi koruduğuna inanılır ve hane halkı ona ilişmez (Ağaoğlu vd., 2015: 141). Anadolu'nun birçok yöresinde yılan derisi bereketin sembolü ve koruyucu bir unsur olarak ayran yapımında kullanılan tahta yayığın iplerine asılır. Yine bu zengin kültürel inanışlara göre eşikte oturanın er ya da geç iftiraya uğranılacağına inanılır (KK-1). Elden ele makas verilirse, verildiği yerde kavga çıkacağına inanılır. Makas, bıçak ve benzeri aletleri boş yere açıp kapatan kişinin annesi ile babasının birbiri ile veya başkaları ile kavga edeceğine inanılır (KK-3). Cam eşyanın aniden kırılması veya çatlaması nazarın çıktığına işaret eder (Ağaoğlu vd., 2015: 143). Bunlara benzer binlerce örnek bulmak mümkündür. Görüldüğü üzere Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi Safranbolu'da hemen her konuda zengin batıl inançlar ile karşılaşmak mümkündür.

Safranbolu'da bazen efsanelere konu olacak kadar halkın hafızasında yer eden ve yukarıda bahsedilen; gelin olma, hamilelik durumu ve çocuklar ile ilgili batıl inanışlar çok zengin bir içeriğe sahip olarak varlığını devam ettirmektedir. Aşağıda üç konuda Safranbolu'da tespit ettiğimiz batıl inançlar sıralanmıştır.

4. Safranbolu'da Hamile Kadınlar, Gelinler ve Çocuklar İle İlgili Batıl İnanç Örnekleri;

Bu başlık altında incelenen örnekler doğum öncesi, doğum sonrası ve gelinler başlığında sınıflandırılarak sunulmuştur.

4.1. Doğum öncesi

Hamilelikte reçel, ayva, yumurta yenirse çocuğun güzel olacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 138). Bunun yanında çocuğun gamzeli olması için de hamile kadına ayva yedirilir (KK-4).

Hamile kadın hissederek ve çocuğunun güzel olması için gül koklarsa çocuğun güzel olacağına inanılır (KK-3).

Hamile kadın aynaya bakarsa çocuğun güzel olacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 138).

Hamile kadına çiğ balık elletilip, ayıklanmaz çünkü bebeğin balık gibi kaygan yerinde duramaz hale geleceği ve beşikten kayıp gideceğine inanılır (KK-2).

Çocuğun cinsiyetini belirlemek için minderlerden birinin altına bıçak diğerine makas konur. Hamile kadının bıçaklı mindere oturursa erkek, makaslı mindere oturursa kız doğuracağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 123).

Kendisine yayık çalkalattırılan kadının doğumunun kolay geçeceğine inanılır (KK-2).

Doğum su gibi geçsin diye hamile kadın sudan atlatılır (KK-4).

Hamile kadın rahat doğum yapsın diye merdivenden çıkarılıp indirilir (KK-2).

Camdan bir ip atılır o esnada geçen kişi kadınsa doğacak olan çocuk kız olur, erkekse doğacak çocuğun erkek olarak dünyaya geleceğine inanılır (Mazıcı, 2012: 108).

Yeni doğan bebeklerdeki en büyük sorunlardan biri sarılık hastalığıdır. Çocuğun bu hastalığa yakalanmaması için koluna veya beşiğine sarı ip bağlanır (KK-10).

Hamile kadına elinde bir şey var derler; elinin içine bakarsa oğlan, dışına bakarsa kız doğuracağına inanılır (Mazıcı, 2012:108).

Aş eren kadına istediği verilmezse çocuğun sakat doğacağına inanılır. Böyle bir sorun ile karşılaşmamak için aranan yiyecek bulunmazsa gelin "yedim" diyerek üç defa avcunu yalar (KK-7).

Hamile kadın gül kokladığında veya güle dokunduğunda bebekte gül lekesi olacağına inanılır (KK-3).

Hamile kadının yaşına bakılır tek sayılı yıllarda doğmuşsa erkek, çift sayılı yıllarda doğmuşsa kız doğuracağına inanılır (Mazıcı, 2012:108).

Hamile kadın ciğere elini sürdüğünde bebekte leke olacağına inanılır (KK-4).

Bir kadın hamile iken kendi saçını kendisi keserse bebeğin ömrünün kısılacığına inanılır (KK-2).

Hamile kadın çok fazla manda yoğurdu yerse doğumun çok zor geçeceğine inanılır (KK-10).

Hamilelikte karın sivri ise bebek erkek, karın yayvan ise bebek kızdır (KK-5).

Hamileyken ayva yedikten sonra kendi yanağına parmağı ile bastıran kadının çocuğunun gamzeli ve güzel olacağına inanılır (KK-10).

Kâbe'den gelen bir ot suya konur. Eğer suya konan ot filizlenip açarsa doğum kolay olur (KK-6).

Bebek güzel olsun diye başında Yusuf süresi okunur (Mazıcı, 2012:109).

4.2. Doğum sonrası

Yeni doğan bebek hırsız olmasın diye tırnağı kesilmeden önce elleri babasının cebine sokulur ve eline ne gelirse kendisinin olur (KK-9).

Bebeğin gözünden soğuk almaması için sıkı sarmak gerekir (KK-5).

Lohusa kadın kırk gün evden çıkarılmaz. Çünkü kırk gün boyunca lohusa kadının mezarının açık kaldığına inanılır. Bu yüzden çıkarsa ölüme yakalanabilir (KK-6).

İki lohusa kadın çocuklarını kırk basmaması için birbirlerine iğne alıp verirler (Akman, 2007: 398),

Aynı dönem içinde doğum yapan iki kadın 40 gün boyunca birbirini görmemeye çalışırlar. Eğer bir şekilde birbirlerini görecekt olurlarsa çocuklarının kırk basacağına¹ inanılır. Zamanı geldiği halde yürüyemeyen çocuğu da kırk bastığına inanılır. Eğer çocuğun kırk bastığına kanaat getirilirse çocuğuna kırk basan kimseler birbirlerinin evinin bacalarından yumurta atarlar. Bebek kırkı çıkmadan odada yalnız bırakılırsa kırk basacağına inanılır. İlla yalnız bırakılması gerekiyorsa beşiğe kullanılmamış temiz bir süpürge bırakılır. Bunun dışında, Safranbolu'da kırk basmış, sürekli hastalanan çelimsiz, salya sümük ağlayan çocuklar eski hamamda erkekler bölümündeki mühürlü kurnadan alınan su ile yıkanır. Bu kurnada ulu bir zatın ayak izinin olduğuna inanılır. Yine zayıf, cılız, büyümeyen ve haylaz çocuklar türbelere götürülür. Kendilerine şişkün denilen bu çocuklara Ayetel Kürsi okunur. Çocuğun üzerinden atlanılmaz, zira çocuk büyümmez. Çocuğun boyunun metre ile ölçüldüğünde uzamayacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 124-126).

Çocuğun hangi işte başarılı olması isteniyorsa ve hangi mesleğe yönelmesi isteniyorsa göbek bağı ona uygun bir yere gömülür ya da saklanır (KK-2).

Konuşma çağı geldiği halde konuşamayan çocuklar için dil çözme âdeti uygulanır. Bu uygulamaya dil toplama da denir. Bu geleneğe göre çocuk bir çanta içine konup yedi ev dil topluyoruz diye dolaştırılır. Evlerden elma, erik, şeker gibi yiyecekler verilir. Toplanan bu yiyecekler çocuğa yedirilir (Ağaoğlu vd., 2015: 125).

¹ Kırk basmak: Çocuklardan birinin veya her ikisinin aniden zayıflamaya başlaması ve hastalanması demektir (Tek, 2018a: 189-204).

Akşam ezanından sonra bebekle annesi dışarı çıkmamalı. Çıkarsa onlara sübyan perisi musallat olur (KK-9).

Yürümeyen, sürekli düşen çocuklar için köstek kesme işlemi uygulanır. Köstek, iyi yürüyen atik bir insana, değirmenden geldikten sonra veya Cuma namazından çıkan ilk kişiye kestirilir. Bu işlem şöyle yapılır: Köstek kesen kişi eline bir bıçak alır ve çocuğun etrafında küçük bir çember çizer. Çocuk çember içinde kalır. Daha sonra o kişi çocuğun bacak arasından doğru çemberi ortadan ikiye böler (Ağaoğlu vd., 2015:125).

Emziren anne her gördüğü yemeği tatmak zorundadır yoksa göğsü şişer. Anne istemese bile göğsü uzar (KK-6).

Yeni doğan bebeğin kaşlarının yay gibi olması için kaşları kömürle çizilir (KK-4).

Anne bebeğine nazar değdiğini düşünürse hemen kale altında yetişen 'çitlakotu'nu alır ve bir soba küreği közün üzerine atar. Tüten dumanını beşiğin kenarlarında tütürür. Böylece nazarın kaybolacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 143)

Bebeğin dişi çıktığında dişini ilk gören kişinin bebeğe bakır bir hediye alması gerektiğine inanılır. Çünkü bu eylem gerçekleşirse bebeğin dişinin sağlam olacağına inanılır (KK-3).

Bebeğin kundağına yumurta ve ekmek koyulursa bebeğin rızkının bol olacağına inanılır (KK-4).

Bebeğin tırnağı ilk kesildiği zaman babasının cebine eli sokturularak para aldırıldığında elinin her zaman çok para tutacağına inanılır (KK-4).

Çocuk daha yeni kırkını geçmiş ve ilk kez bir misafirliğe götürüleceği zaman ev sahibinin merdiven başında bir kapak kapatması halinde çocuğa nazar değmeyeceğine inanılır (KK-10).

Kırk uçurma² zamanı bebeğin yüzüne, saçına, çenesine ve benzeri birkaç yerine un sürülürse ömrünün uzun olacağına inanılır (KK-4).

Çocukları yaşamayanlar sonra doğan çocuklarına "Durdu", "Yaşar", "Durmuş", "Dursun" gibi isimler koyarlar. Bu şekilde onların dualarının kabul olacağına ve çocuklarının yaşayacağına inanılır (KK-2).

Çocuğun gözünde arpacık çıkınca bozuk paraya üç İhlas-ı Şerif ve bir Fatiha okutup bozuk parayı çocuğun yüzüne sürerler. Böylece arpacığın geçeceğine inanılır (KK-7).

Çocuk emziren kadın yılan görürse en kısa sürede banyo yapması gerekir, aksi halde çocuğun yılanlık hastalığına³ yakalanacağına inanılır (KK-1).

Bebek aynaya baktırılmaz, bakarsa sürekli sırttan biri olur (KK-5).

Ölü yedisine kadar eve gelmektedir. Eve kelebek gelirse o kelebeğin ölenin ruhu olduğuna inanılır. Evde birisi öldüğü zaman cenazenin ağırlığının uyuyan kişiye geçeceği düşüncesi vardır. Bu sebeple bebek evde uyuyorsa uyandırılır (Ağaoğlu vd., 2015: 125-126).

4.3. Gelin olma

Hıdırellez günü erkenden kalkılır, kapılar ve kızların çeyiz sandığı açılır. Böyle yapıldığında bereketin artacağına ve kızların kısmetinin açılacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 132).

Düğün olduğu akşam yeni evlenenlerin yatağında erkek bebek yuvarlanır ve bebeklerinin

² Kırk Uçurma; kırkı çıkan bebeğin saçlarının kesilmesine denir.

³ Yılanlık hastalığı: Selülit hastalığına benzeyen deri iltihabı ile oluşan bir tür cilt hastalığıdır (Tek, 2018b: 137).

erkek olacağına inanılır (KK-10).

Süt tencerisini sıyırın gelin adayının düğününde kar yağacağına inanılır (KK-3).

Gelinin koyun gibi uysal olması için ilk geldiğinde kendisine koyun postu ezdirilir (KK-4).

Gelin eve girerken yuvası tatlı olsun, kendisi de eşi ile mutlu olsun diye kapının üst tarafına bal sürülür (Ağaoğlu vd., 2015: 132).

Gelin ilk geldiği gün gelinin eline süpürge verilir veya geline başka hafif bir iş yaptırılır. Çünkü gelin ilk gün iş yaparsa hayatı boyunca iş yapacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 132).

Genç bir kız, tencerenin kapağından yemek yerse düğününde kar yağacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015:125-126).

Pilav tencerisini sıyırın gelinin nişanlısının yakışıklı olacağına inanılır (KK-3).

Düğün günü yağmur yağarsa o gelinin evliliğinde mutsuz olacağına inanılır (Ağaoğlu vd., 2015: 132).

Gelin erkek tarafının evine gittiğinde az ya da çok bir bardak su dahi olsa bir şeyler yiyip içer bu sayede evi benimsemesi kolay olur (KK-6).

Sonuç

Sonuç olarak, Safranbolu batıl inançlar açısından eski Türk inanışlarından özellikle hamile kadınlar, gelinler ve çocuklar açısından zengin örnekleri yaşatan bir bölgedir. Birçok örneğin Anadolu'nun diğer bölgelerindekilerle benzerlik göstermesinin yanında geniş coğrafyada hüküm süren Türk dünyasındaki örneklerle de aynıdır veya benzerlik göstermektedir. Bu durum Safranbolu'daki Türk kültürüne ait izlerin tahmin edilenden çok daha eskilere dayandığını ispatladığı gibi dünyanın her yerinde yaşayan Türkler arasında gelin, hamile kadın ve çocuklara bakışın aynı düşünceler etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bunun yanında geçmişten bugüne Türkler birçok din değiştirmiş olmasına ve halen de farklı din ve inançlara mensup topluluklar halinde yaşıyor olmalarına rağmen bahse konudaki benzerlik, zengin içerik ve örnekler onların ortak yaşam alanlarından kendilerine kalan mirası farklı coğrafyalara da taşıyarak yaşadıkları gözükmemektedir. Farklı kültürlerle komşuluk kurarak veya başka milletlere karışarak yaşasalar bile dillerini korudukları gibi kendi milli hususiyetlerinin bir parçası olan inanışlarını da terk etmemişlerdir.

Kaynakça

AĞAOĞLU, Sami ve diğerleri. (2015). *81 İlde Kültür ve Şehir Karabük*. İstanbul: Karabük Valiliği Neşriyatı.

AKMAN, Eyüp. (2007). "Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 15, 393-400.

ÇOBANOĞLU, Abdullah. (2006). *Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması (Bursa/Osmangazi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DIYKANBAYEVA, Mayramgül. (2011). "Kırgız Türklerinde Erkek Çocuğun Önemi ve Edebi Eserlere Yansıması". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, s.181-194.

ERGİN, Muharrem. (1989). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN, Abdulkadir. (2017). *Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KALAFAT, Yaşar. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KÖSE, Ali ve AYTEN, Ali. (2009). "Bâtil İnanç Ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 3, s. 45-70.

KUNDAKCI, Mustafa. (2019). "Kırgız Şiirinde 'Akan Su' Akımı İle Yapılan Tabiat Güzellemesinin Çağrışımları Üzerine (Ceñicok Kökö Uulu, Togolok Moldo Ve Barpi Alikulov'un Şiirleri Örneğinde)". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, S. 42, s. 188-203.

KUNDAKCI, Mustafa. (2019). "Moldo Kılıç, Isak Şaybekov ve Kalık Akıyev'in 'Zelzele' Temalı Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 115-129.

MAZICI, Berrin. (2012). *Safranbolu İlçesi Halk Edebiyatı Ve Halk Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ROUX, Jean-Paul. (2015). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu.

SAĞLAM, M. Halil. (2017). "Aka Gündüz'ün Aşkın Temizi Romanında Hurafe Halk İnançları Hakkında Bazı Tespitler". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 43, s. 237-247.

TEK, Recep. (2018a). "Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak". *SEFAD*, s. 189-204.

TEK, Recep. (2018b). *Kayseri Yöresi Sağlıkta Ocakları*. Konya: Kömen Yayınları.

TÜRKÇE SÖZLÜK. (2011). (Yayıma Hazırlayan: Şükrü Haluk Akalın ve diğerleri), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ULUKAVAK, Kızıltan. (2017). *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu*. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.

USLU, Bahattin. (2016). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

YILMAZ, Sinan. (2014). *Nazar, Büyü ve Fal (İnançlar Ve Uygulamalar)*. Ankara: Divan Kitap.

ZHUMABEKOV, Kuanysh. (2019). *Türkiye Türkçesi Ve Kazak Türkçesinde Hayvan Adı İçeren Atasözleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaynak Kişiler

KK-1: AYTEKİN KUŞ, Safranbolu 1947, Yüksekokul Mezunu, Emekli Devlet Memuru. (Görüşme: 08.09.2019)

KK-2: FATMA ÇİFÇİ, Eflani Halkevli Köyü 1972, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 05.02.2019)

KK-3: FATMA KARAMAN, Karabük 1975, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 20.11.2018)

KK-4: HANİFE AKMAN, Safranbolu 1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 10.10.2018)

KK-5: HAYRIYE ÖZCAN, Kuzyaka Köşeler Köyü 1936, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 03.01.2019)

KK-6: HURİYE ÖZDEMİR, Karabük 1929, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 01.02.2018)

KK-7: Kâmil Yıldırım, Safranbolu 1951, Yüksekokul Mezunu, Emekli Kimya Mühendisi. (Görüşme: 25.08.2018)

KK-8: Mühübet Kapağan, Patnos, 1952, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 01.01.2019)

KK-9: Sena Özdemir, Safranbolu 1988, Üniversite Mezunu, Eğitimci. (Görüşme: 05.2.2019)

KK-10: Zahide Yıldırım, Safranbolu 1933, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı., (Görüşme: 14.09.2018)